

ขบวนการจัดการเรียนรู้ด้วยหลักไตรสิกขาโรงเรียนปริยัติธรรม

แผนกสามัญในประเทศไทย*

TRI-SIKKHA LEARNING MANAGEMENT PROCESS OF PARIYATTI

DHAMMA SCHOOLS GENERAL DEPARTMENT IN THAILAND

พนัต ดวงติลี¹, อนุชา ครุฑานา², ชาตรี รุ่งดำรงค์³, ละม้าย ดวงติลี⁴ และ สิริณัฐ อัคริเจริญ⁵

Panut Duangtilee¹, Anucha Krutamna², Chatree Rungdamrong³, Lamai Duangtilee⁴ and Sirinat Oakkharoen⁵

¹⁻⁵มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

¹⁻⁵Mahamakut Buddhist University, Thailand

Corresponding author E-mail: drpanut@gamail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอขบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 เป็นทักษะขบวนการจัดการศึกษาที่ทำให้พระภิกษุสามเณรในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สามารถดำรงตนในสถานการณ์โลกแห่งศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพท่ามกลางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงเติบโตทั้งโลกแห่งความเป็นจริงและโลกเสมือนจริงในสังคมออนไลน์ ดังนั้น ขบวนการในการจัดการศึกษาพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ถือว่าเป็นกลไกสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของบุคคลที่มีความพร้อมในการเข้าสู่สังคมสากล โดยสะท้อนให้เห็นว่าขบวนการในการจัดการเรียนรู้ด้วยหลักไตรสิกขาเป็นการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกับสิ่งที่เรียนจริง ๆ แล้วพิจารณาให้เห็นประโยชน์คุณโทษตามความเป็นจริงด้วยตนเอง แล้วนำความรู้้นมาปฏิบัติตามอย่างจริงจัง ในขบวนการเรียนรู้ที่ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบนั้นหมายถึง ครูผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านกระบวนการที่ให้ผู้เรียน ซึ่งหมายถึงพระภิกษุ สามเณร ปฏิบัติจริงตามหลักไตรสิกขา (1) ขั้นศีล ให้ผู้เรียนเลือกกระทำถูกหรือผิดในการสนองตอบสถานการณ์ที่ผู้สอนให้ในขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับหลักปฏิบัติที่เรียกว่า “ศีลสิกขา” เป็นการควบคุมตนเองให้อยู่ในความถูกต้องทางกาย วาจา (2) ขั้นกำหนดสมาธิ เป็นการฝึกสมาธิขั้นต้น ในการควบคุมสติให้ระลึกอยู่กับลมหายใจ เพื่อระลึก

* Received 4 September 2024; Revised 20 September 2024; Accepted 24 October 2024

แนวโน้มที่จุดเดียว ในขั้นตอนนี้จะเรียกเกี่ยวข้องกับหลักปฏิบัติที่ว่า “จิตสิกขา” และ (3) ขั้นพิจารณาปัญญา เป็นขั้นสุดท้ายหลังจากการฝึกสมาธิระยะหนึ่งจนสามารถระลึกรู้ พิจารณาแนวโน้มด้วยสติปัญญาว่าการกระทำผิดหรือถูก สามารถเลือกปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ในขั้นนี้เรียกว่า “ปัญญาสิกขา” เป็นการนำเสนอในลักษณะวงกลมในการสร้างความท้าทายใหม่ให้นักเรียนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่นักเรียนจำเป็นต้องเรียนรู้และแสดงสมรรถภาพตามมาตรฐานหลักทางวิชาการ

คำสำคัญ : ขบวนการจัดการเรียนรู้, หลักไตรสิกขา

Abstract

The purpose of this article is to present the learning management process to develop skills in the 21st century. It is the educational management skill that enables monks and novices in the Phra Pariyatti Dhamma School. General Education Department Able to effectively maintain oneself in the world situation of the 21st century amidst society. The whole world of reality is changing and growing. And the virtual world in online society therefore, the process of organizing education and 2 developing skills in the 21st century It is considered an important mechanism that reflects regarding the ability of individuals to be ready to enter international society. It reflects that the process in organizing learning by the principles of the three sikkha, it is learning that gives students the opportunity to actually practice what they learn and then consider the benefits, advantages, and disadvantages according to reality by themselves and then apply that knowledge seriously in the process. Learn consisting of 3 components, it means teachers who are responsible for transferring knowledge through a process that students, that is monks and novices, actually practice. According to the principles of three sikkha (1), the precepts step allows students to choose right or wrong actions in response to situations given by the teacher in the steps related to the principles of practice called "Sila-sikkha", which is to control oneself in the correct way. Body and

speech (2) Concentration stage It is an initial meditation practice. In controlling your mindfulness, be mindful of your breathing. To remember and be steadfast in one point. In this step, it is called related to the principle of "citta sikkhā" and (3) the step of considering wisdom. It is the final stage after practicing meditation for a period of time until being able to remember. Consider firmly with wisdom whether an action is wrong or right. Able to choose and act correctly and appropriately This stage is called "paññā sikkhā". It is presented in a circular manner to create new challenges. To students that are relevant to what students need to learn and demonstrate competency according to core academic standards.

Keywords : Learning management process, Three fold Principles

บทนำ

วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทยได้รับการกล่อมเกลา จากคำสอนของพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ชาติไทย มีความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นของสถาบันชาติศาสนา และพระมหากษัตริย์ จนกล่าวได้ว่าเมืองไทยเป็นเมืองพุทธ ความเป็นเอกลักษณ์ที่ทั่วโลกตระหนักและให้การยอมรับพระธรรม หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา (Phra Dhammapitaka P.A. Payutto, 1994) เป็นองค์ความรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติของโลกและชีวิตที่แท้จริง ฝึกให้ผู้ศึกษาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตั้งแต่ระดับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนทั่วไป จนถึงระดับการดำเนินชีวิตของนักบวชผู้ที่มีชีวิตที่บริสุทธิ์ช่วยให้คนรอบข้างและสังคมมีความสุขพร้อมกันไปอย่างชัดเจน ซึ่งพุทธธรรมมีกรอบการพัฒนาอย่างเป็นระบบ แบ่งเป็นการศึกษาได้ 3 ประการ (Office of the National Primary Education Commission, 1998) ได้แก่สิกขา 3 หรือหลักไตรสิกขา ประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาทางสังคมมากมาย ทั้งอบายมุข ความขัดแย้ง การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นวัยที่อ่อนไหวง่าย เมื่อความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของตะวันตกเข้ามาอย่างขาดการกลั่นกรอง และไม่มีขีดจำกัดความเจริญด้านวัตถุแผ่ขยายเข้ามาสู่ประเทศไทย ทำให้ประชาชนสนใจในวัตถุขาดการใส่ใจด้านจิตใจ สภาพจิตใจของเยาวชนไทย

กลับตกต่ำและขาดการพัฒนาคุณภาพของจิต หรือขาดศีลธรรมคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้ง ศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม ลุ่มหลงในวัตถุเงินทอง ตามแนวคิดสุขนิยมของชาติ ตะวันตก สถานการณ์ของสังคมไทยในปัจจุบัน (Bhikkhu, B. 1982) พบว่า สถาบันครอบครัวมีความ อ่อนแอลง ครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว ขาดความอบอุ่นและแบบอย่างที่ดี ทำให้ ขาดทักษะในการดำเนินชีวิตหรือบางครั้ง บังเอิญต้องเป็นครอบครัวที่ยังไม่พร้อมของวัยรุ่นเป็น สาเหตุให้เด็กและเยาวชนถูกทอดทิ้ง ขาดโอกาสทางการศึกษาหรือถูกเลี้ยงดูแบบปล่อยปละ ละเลยเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย เช่น ปัญหาการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร ปัญหายาเสพติด ปัญหาการค้ามนุษย์และการก่ออาชญากรรมต่าง ๆ ล้วนเกิดจากการที่มนุษย์มี กิเลส ขาดศีลธรรม (Phra Ratchaworamuni (P.A. Payutto, 1982)

กล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนากับการศึกษาได้มีความเกี่ยวของกันมาตั้งแต่อดีตจนถึง ปัจจุบัน โดยเฉพาะการจัดการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นการ จัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 มาตรา 6 (3) เป็น จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งแผนกธรรม แผนกบาลี ควบคู่กับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อมุ่งเน้นให้พระภิกษุสามเณรเป็นผู้มีความรู้ควบคู่คุณธรรม เป็น ศาสนทายาทที่ดีของพระพุทธศาสนา เนื่องจากการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างคน สร้าง สังคม และสร้างชาติ เป็นกลไกหลักในการพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพสามารถดำรงชีวิตใน สังคมได้อย่างเป็นสุข ในกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ผลการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ และสังคมส่งผลให้ทุกประเทศกำหนดทิศทางการผลิตและพัฒนาากำลังคน ให้มีทักษะและ สมรรถนะสูงขึ้น การจัดการศึกษาจึงต้องปรับเปลี่ยนให้ตอบสนองกับทิศทางการผลิตและ พัฒนากำลังคนดังกล่าว โดยมุ่งเน้นการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียน มีทักษะและต้อง ติดตามประเมินผู้เรียนว่าได้เรียนรู้ความรู้ต่าง ๆ ตามหลักสูตรการศึกษาในส่วนของทางโลกและ ทางธรรม การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้นักเรียนได้มีการฝึก ทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ตามความรู้ที่ได้มา ใช้เพื่อมีการป้องกันและแก้ไขปัญหา เป็นการจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียนที่ได้เรียนรู้จาก ประสบการณ์จริง มีการฝึกปฏิบัติให้มีความคิดเป็น ทำเป็น เกิดการใฝ่เรียนรู้ต่อเนื่อง เป็นแนว การจัดการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหา และกระบวนการ ฝึกทักษะ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกับสิ่งที่ได้เรียนจริง ๆ แล้ว พิจารณาให้เป็นประโยชน์คุณโทษตามความเป็นจริงด้วยตนเองแล้ว นำความรู้้นั้นมาเป็นหลักใน การปฏิบัติตามความเป็นจริง ซึ่งมีอยู่ 3 ลักษณะ คือ ขั้นศีล เป็นการควบคุมตนเองให้อยู่ใน

ความ ถูกต้องทางกาย ทางวาจา ขึ้นกำหนดสมาธิการปฏิบัติ เพื่อดำรงสภาพจิตให้ปกติมั่นคง ต่อคุณงามความดี และขั้นพิจารณาด้วยปัญญาเป็นการทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามสภาวะที่เป็นจริง โดยเน้นการมองเห็นอย่างแท้จริง ไม่ใช้การคาดค่านวนเอาเอง แล้วกำหนดหลักความประพฤติของตนให้ดำรงความดีไม่เป็นภัยต่อตนเองและผู้อื่น (วิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, 2545) การจัดการเรียนการสอนที่นำปรัชญาพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาและกระบวนการฝึกอบรมพัฒนามนุษย์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ เป็นการสอนที่ผู้สอนเป็นผู้สร้างสถานการณ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติ ฝึกฝน อบรมตนเองทั้งทางกาย วาจาใจ และสติปัญญาแล้วพิจารณาผลการปฏิบัติของตนต่อสถานการณ์นั้น จนกำหนดและควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ใจของตนเองได้และนำมาซึ่งการพัฒนาปัญญาตามลำดับ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าขบวนการการเรียนรู้โดยน้อมนำหลักไตรสิกขามาปรับใช้จึงเป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์กับวิธีการที่มุ่งเน้นการพัฒนาบุคคลให้รอบคอบรอบด้านและครอบคลุมทุกกระบวนการ การพัฒนาความมุ่งหมายของการศึกษาทางฝ่ายโลกและฝ่ายธรรม เพื่อมุ่งพัฒนาศักยภาพให้รู้จักปฏิบัติต่อธรรมชาติ ปฏิบัติต่อโลกและชีวิตได้อย่างถูกต้อง เนื่องจากมนุษย์อยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสังคมมนุษย์ นอกจากต้องเผชิญกับสิ่งแวดล้อมภายนอกที่บีบคั้นด้วยการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและการดำรงอยู่ของร่างกาย จึงต้องเรียนรู้การปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง ขบวนการจัดการศึกษาที่น้อมนำแนวทางไตรสิกขามาปรับใช้ในโรงเรียนปริยัติธรรมศึกษาที่มีการบูรณาการหลักสูตรทั้งทางโลกและทางธรรม เมื่อนำมาเรียนรู้จริงได้ผลจริงต้องปฏิบัติจริง โดยภาคปฏิบัติเป็นเรื่องของการฝึกฝนอบรมกาย จิตใจและปัญญา เรียกว่า สิกขา ซึ่งเป็นหลักธรรมใหญ่ที่ภิกษุต้องรู้เพื่อความดับทุกข์ในพุทธศาสนา ประกอบด้วย อธิศีลสิกขา อธิจิตตะสิกขาและอภิปญญาสิกขา

มูลเหตุการณจัดตั้งโรงเรียนปริยัติธรรม

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษารูปแบบหนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์ เป็นการศึกษาที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของการศึกษาคณะสงฆ์ (พระราชาธรมณี, 2521) ซึ่งมีมูลเหตุสืบเนื่องมาจากการจัดตั้งโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษาและบาลีวิสามัญศึกษาสำนักเรียนวัด กล่าวคือภายหลังจากการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง คือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเปิดดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2432 และ พ.ศ. 2489 ตามลำดับ ได้เจริญก้าวหน้ามากขึ้น ทาง

มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย จึงได้จัดแผนกมัธยมขึ้นมาเรียกว่าโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษา กำหนดให้การเรียนบาลี นักธรรม และความรู้ชั้นมัธยมศึกษา โดยรับผู้ที่สำเร็จชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4 ต่อมาเมื่อโรงเรียนบาลีมัศึกษานี้ได้แพร่ขยายออกไปยังต่างจังหวัดหลายแห่งมี พระภิกษุและสามเณรเรียนกันมาก ทางคณะสงฆ์โดยองค์การศึกษาจึงได้กำหนดให้เรียก โรงเรียนประเภทนี้ใหม่ว่าโรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษาสำนักเรียนวัด โดยมติดคณะสังฆมนตรีและ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ออกระเบียบกระทรวง ให้โรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษาสำนักเรียนวัดนี้ เปิดทำการสอบสมทบในชั้น ตัวประโยค คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา และเมื่อสอบได้แล้วจะได้รับประกาศนียบัตรจาก กระทรวงศึกษาธิการอีกด้วย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระภิกษุและสามเณรนิยมเรียนกันมาก โรงเรียนประเภทนี้จึงแพร่หลายออกไปยังจังหวัดต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง จนทำให้ทางคณะสงฆ์ เกรงว่าการศึกษาดูและบาลีจะเสื่อมลง เพราะพระภิกษุและสามเณรต่างมุ่งศึกษาวิชาทาง โลกมากไป เป็นเหตุให้ต้องละทิ้งการศึกษาดูและบาลีเสีย แต่ทางการคณะสงฆ์ก็ยังพิจารณา เห็นความจำเป็นของการศึกษาวิชาในทางโลกอยู่ ดังนั้น แม่กองบาลีสนามหลวง พระธรรม ปัญญาบดี (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น), 2539) จึงได้ตั้งคณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตร การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีขึ้นใหม่ มีวิชาบาลี วิชาธรรมและวิชาทางโลก เรียกว่า บาลี ศึกษาสามัญศึกษาและปริทัศน์ศึกษา ได้ประกาศเมื่อ พ.ศ. 2507 พร้อมกับได้ยกเลิกระเบียบ ของคณะสังฆมนตรีว่าด้วยการศึกษาของโรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษาสำนักเรียนวัดเสีย และ กำหนดให้พระภิกษุ สามเณรเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่คณะสงฆ์ได้จัดขึ้นใหม่ แต่ ปรากฏการณ์ต่อมาพบว่าการตั้งสำนักเรียนตามแบบโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีใหม่นี้ น้อย นักเรียนก็นิยมเรียนกันน้อย เพราะภิกษุ สามเณร ส่วนใหญ่ยังพอใจที่จะเรียนโดยได้รับ ประกาศนียบัตรจากกระทรวงศึกษาธิการอยู่ ดังนั้น นักเรียนในโรงเรียนดังกล่าว จึงได้พากัน เข้าชื่อกันเป็นนักเรียนโรงเรียนราษฎร์ของวัด ซึ่งตั้งขึ้นโดยระเบียบกระทรวงศึกษาธิการบ้าง สัมครสอบเทียบบ้าง เข้าเป็นนักเรียนผู้ใหญ่บ้าง ทำให้การศึกษาของคณะสงฆ์ในช่วงนี้ระยะนั้น เกิดความสับสนเป็นอันมาก (กรมการศาสนา, 2521) ในขณะเดียวกันได้มีผู้แทนราษฎรได้ยื่น เรื่องขอให้กระทรวงศึกษาธิการเปิดการสอบสมทบในชั้นตัวประโยคให้แก่พระภิกษุสามเณร แต่ กรมการศาสนาร่วมกับกรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้พิจารณาถึงความเห็นร่วมกันว่าควรจะต้อง ตั้ง โรงเรียนขึ้นประเภทหนึ่ง เพื่อสนองความต้องการของพระภิกษุสามเณร โดยให้เรียนทั้งวิชา ธรรมและวิชาสามัญศึกษาควบคู่กันไป โดยไม่มีการสอบสมทบ แต่ให้กระทรวงศึกษาธิการ ดำเนินการสอบเอง และโดยพระปรารภของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช

สกลมหาสังฆปริณายก (สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน), 2514) การศึกษาทางโลกเจริญก้าวหน้ามากขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของโลก การศึกษาพระปริยัติธรรมก็ต้องอนุวัตรไปตามความเปลี่ยนแปลงของโลกบ้าง จึงเห็นสมควรที่จะมีหลักสูตรในการเรียนพระปริยัติธรรมเพิ่มขึ้นอีกแผนกหนึ่ง คือ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีโอกาสบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ได้ทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป”

ในที่สุด กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาขึ้น เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2514 และระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2535 (ปัจจุบันใช้ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2546) โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะทำให้การศึกษาในโรงเรียนดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายศาสนจักรและฝ่ายบ้านเมือง กล่าวคือทางฝ่ายศาสนจักรจะได้ศาสนทายาทที่ดีมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติชอบดำรงอยู่ในสมณธรรม สมควรแก่ภาวะ สามารถธำรงและสืบต่อพระพุทธศาสนาให้เจริญสถาพรต่อไป และถ้าหากพระภิกษุสามเณรเหล่านี้ลาสิกขาบทไปแล้ว สามารถเข้าศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐได้ หรือสอบเป็นข้าราชการสร้างประโยชน์ให้ก้าวหน้าให้แก่ตนเองและบ้านเมืองสืบต่อไปด้วยเช่นกัน ในระยะเริ่มแรกมีเจ้าอาวาส 51 แห่ง รายงานเสนอจัดตั้งต่อกรมศาสนา (วิชัย ธรรมเจริญ, 2541) เดิมนั้นโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดกรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ปัจจุบัน สังกัดกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและศึกษารายวิชาเพิ่มเติมภาษาบาลีและธรรมวินัยภายใต้กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548

สภาพโรงเรียนปริยัติธรรมศึกษาในประเทศไทย

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ โดยพระปรารภของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (จวน อุฏฐายีมหาเถระ) ตรัสไว้ว่าการศึกษาทางโลก

เจริญก้าวหน้ามากขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของโลก การศึกษาพระปริยัติธรรมก็จำเป็นต้องอนุวัตรไปตามความเปลี่ยนแปลงของโลกบ้าง จึงเห็นสมควรที่จะมีหลักสูตรในการเรียนพระปริยัติธรรมเพิ่มขึ้นอีกแผนกหนึ่ง คือ หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีโอกาสบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป ในปีการศึกษา พ.ศ. 2566 การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ได้แบ่งเขตการศึกษาทั้งหมด 14 เขต มีสถานศึกษาทั้งหมด 408 โรงเรียน มีนักเรียนทั้งหมด 35,967 รูป (กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2565) โดยได้มีการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนเป็นไปตามความเหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบันสมัย ผู้เรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ล้วนแต่เป็นเพศบรรพชิต โดยส่วนมากจะมีสถานะเป็นสามเณร และมีพระภิกษุบ้างเล็กน้อย ด้วยสถานภาพดังกล่าว ทำให้บริบทความเป็นอยู่และกรอบในการจัดการเรียนการสอน มีความแตกต่างจากโรงเรียนสายสามัญทั่วไป อาทิ มีวิชาเพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพระภิกษุสามเณร และมีบางวิชาที่ไม่สามารถเรียนรู้ภาคปฏิบัติได้ เช่น พลศึกษา ดนตรี นาฏศิลป์ เป็นต้น แต่ด้วยความเป็นเพศบรรพชิตนี้ การศึกษาจึงไม่จำกัดอยู่ในห้องเรียน เพราะเพศสภาพเป็นตัวบังคับให้ต้องศึกษาพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่แค่พัฒนาความรู้ แต่เป็นการพัฒนาตัวรู้ คือ สติและยกระดับจิตวิญญาณ ผ่านวิถีการใช้ชีวิต ข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ สอดรับกับแนวคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2545) ที่กล่าวว่า “ศักยภาพของเด็กกับศักยภาพของความเป็นมนุษย์บางทีก็ไม่ใช่อันเดียวกัน เราจะต้องพยายามให้เด็กทุกคน เข้าถึงสุดยอดแห่งศักยภาพของมนุษย์ ไม่ใช่เอาแค่ศักยภาพของตัวเองเท่านั้น” และสอดคล้องกับที่พระมหา สุวรรณ สุวณฺโณ (พระมหาสุวรรณ สุวณฺโณ (จุลพงษ์), 2563) กล่าวว่าการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่เกี่ยวกับการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนทักษะชีวิต คือ มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองตามศักยภาพ พัฒนาอย่างรอบด้านเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม เสริมสร้างให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย ปลุกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์ เพื่อสังคมสามารถจัดการตนเองได้ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา นับเป็นรูปแบบหนึ่งของการศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านที่มีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะจัดการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรทั้งทางธรรมและทางโลกควบคู่กันไป ในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาได้เพิ่มหน่วยกิตวิชาภาษาบาลีและวิชาพระพุทธศาสนา (พุทธประวัติ ธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติ) ทั้งนี้ผู้ที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นได้ ต้องสอบได้

นักธรรมชั้นตรีเป็นอย่างต่ำ และจะจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ตอนปลายได้ ต้องสอบได้ นักธรรมชั้นโทเป็นอย่างต่ำ นอกจากนี้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพ การศึกษา (องค์การมหาชน) หรือ สมศ. ยังได้ปรับตัวบังคับและเกณฑ์การประเมินคุณภาพรอบ สี (พ.ศ. 2559-2563) ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โดยให้ใช้ผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนของผู้เรียนตามเป้าหมายเฉพาะของสถานศึกษา (หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม คือ วิชาพุทธประวัติ และธรรมวินัย วิชาศาสนปฏิบัติ และวิชาภาษาบาลี) นอกจากผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนของผู้เรียนตาม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานอีกด้วย ในการนี้เพื่อ ดำเนินการดังกล่าว สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงได้ร่วมกับสถาบันทดสอบทาง การศึกษาแห่งชาติหรือ สทศ. จัดให้มีการสอบวัดผลทางการศึกษาระดับชาติด้าน พระพุทธศาสนาหรือเรียกย่อว่า BNET (Buddhism National Educational Test) (สำนักงาน เลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) สอดคล้องกับเสน่ห์ เจริญศักดิ์ (เสน่ห์ เจริญศักดิ์, 2547) กล่าวถึงการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษานั้น เป็น หน้าที่ของผู้บริหารจัดการงาน 4 ฝ่าย อันได้แก่ 1) ฝ่ายบริหารวิชาการ ได้แก่ การพัฒนา หลักสูตร การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดผลการประเมินผลและเทียบโอนผลการเรียน การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา การพัฒนาสื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยี การพัฒนาแหล่ง เรียนรู้ การนิเทศการศึกษา การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา การ ส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการแก่ชุมชน การส่งเสริมสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคลและครอบครัว องค์กร หน่วยงาน และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา 2) ฝ่ายบริหารบุคคล ได้แก่ การวางแผน อัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง การเสริมสร้างประสิทธิภาพใน การปฏิบัติงาน 3) ฝ่ายบริหารงบประมาณ ได้แก่ การจัดทำและเสนองบประมาณ การ ตรวจสอบติดตามประเมินผลการใช้เงินและผลการดำเนินงาน การระดมทรัพยากรและการ ลงทุนเพื่อการศึกษา การบริหารการเงิน การบริหารบัญชีการบริหารพัสดุและสินทรัพย์ และ 4) ฝ่ายบริหารทั่วไป ได้แก่ การดำเนินงานธุรการ การดูแลอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การ จัดทำสำเนาครุฑผู้เรียน การรับนักเรียน งานส่งเสริมกิจการนักเรียน การประชาสัมพันธ์งาน การศึกษา งานบริการสาธารณะ กล่าวโดยสรุป โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นแผนกหนึ่งของการจัดการศึกษาคณะสงฆ์ไทย โดยจัดการศึกษาเป็นการเฉพาะแก่พระภิกษุ และสามเณร ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งนักเรียนของ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ยังคงต้องเรียนแผนกบาลีสนามหลวง และแผนก

ธรรมสนามหลวงควบคู่ไปด้วย ด้วยเหตุผลหลักต้องการพัฒนาการศึกษาในแนวทางพุทธจริยศาสตร์ที่ต้องมีความสัมพันธ์กันอยู่ 3 ระดับ ทั้งความรู้ความจริง ความดีและสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนากระบวนการจัดการศึกษาของตนเอง และพัฒนาชีวิตตามสมควรต่อไป (พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ และคณะ, 2560: 332) อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าในการกำหนดจุดมุ่งหมายทางพุทธจริยศาสตร์ออกเป็น 3 ระดับ นั้นหมายถึงจุดหมายระดับพื้นฐาน เป็นระดับที่พระพุทธเจ้าต้องการ ให้พุทธศาสนิกชนมีศีลเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตเพื่อทำให้ชีวิตเป็นปกติสุข ไม่เบียดเบียน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เกื้อกูลกันและกัน คือ มีกาย วาจา ใจที่ดี มีสภาพอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งจะเป็นพื้นฐานที่ดีต่อไปยังจุดหมายระดับกลาง เป็นจุดหมายที่พระพุทธองค์ต้องการให้พุทธศาสนิกชนมีจิตใจที่เป็นสมาธิ คือ สงบและเยือกเย็น แน่วแน่ เด็ดเดี่ยว และเข้มแข็งในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะเป็นพื้นฐานพัฒนาความดีให้สูงยิ่งขึ้น และจุดสุดท้ายจุดหมายระดับสูงเป็นจุดหมายที่พระพุทธเจ้าทรงต้องการให้พุทธศาสนิกชน มีปัญญาความรู้คู่คุณธรรม ใช้ปัญญาความรู้เป็นเครื่องมือหลักในการดำเนินชีวิต และใช้ปัญญาความรู้เพื่อนำชีวิตไปสู่จุดหมายที่สูงสุด คือ พระนิพพาน และคำตบสุดท้ายของจุดมุ่งหมายโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความสมบูรณ์ในตัวเองมากยิ่งขึ้นโดยลำดับ เข้าถึงความรู้ความจริงและความดีรอบทั้งทางธรรมและทางโลก มีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะเป็นศาสนทายาทที่ดีของพระพุทธศาสนาและพลเมืองที่ดีของสังคม ประกอบด้วย ประโยชน์ตนและการปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น รูปแบบจัดการเรียนการสอนโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สามเณรที่เรียนที่นี่เก่าสืบทอดเปอร์เซ็นต์เป็นเด็กยากจนและด้อยโอกาสทางการศึกษา สาเหตุหลักในการเลือกมาบวชเรียนของสามเณรมี 2 สาเหตุ คือ หนึ่งผู้ปกครองไม่มีปัจจัยที่จะส่งลูกหลานให้เรียนหนังสือได้ และสองสามเณรตั้งใจมาบวชเรียนเอง เนื่องจากเห็นรุ่นพี่ที่มาบวชประสบความสำเร็จในด้านการเรียน ในการเข้ามาศึกษาต่อที่โรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจะไม่มีการสอบคัดเลือกเหมือนโรงเรียนทั่วไป แต่จะเปิดให้สมัครเข้ามาโดยไม่จำกัด การเปิดรับสมัครเฉพาะในช่วงชั้นใด แต่หลัก ๆ จะเน้นรับนักเรียนในช่วงมัธยมศึกษาปีที่ 1 และมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยในแต่ละปีจะมีการออกแนะแนวและประชาสัมพันธ์ถึงการศึกษาทางเลือกประเภทนี้ เพื่อให้โอกาสทางการศึกษาเข้าไปถึงเด็ก ๆ ได้มากที่สุด อย่างเช่นกรณีจะเปิดรับสมัครเพื่อศึกษาต่อ จะมีการดำเนินกิจกรรมออกแนะแนว จะมีการถามลูกเณรที่เข้ามาบวชเรียนในปีก่อนว่าปีนี้มีเด็กคนไหนมีลักษณะเหมือนลูกเณรบ้าง เมื่อทราบข้อมูลแล้วทาง

คุณครูจะเดินทางไปหาผู้ปกครองเพื่อแนะนำโรงเรียน โดยผู้ปกครองที่มีรายได้ก็น้อยก็มักสนใจ และให้ตอบรับเป็นอย่างดี และมีบางกรณีที่เกิดจากการสัมภาษณ์ผู้ปกครองคุณครูลงพื้นที่แนะนำแนวการศึกษาต่อว่า (สัมภาษณ์ ผู้ปกครองในพื้นที่ชุมชน อำเภอวังน้อย จังหวัดอยุธยา เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2566)

“ลูกอยากเรียนหนังสือมาก แต่พ่อแม่ไม่มีเงินเลยจริง ๆ ที่น่าเศร้าคือเด็กก็มีโอกาสได้ไปเรียนที่โรงเรียนในเมืองแล้ว แต่ปรากฏว่าไปเรียนได้แค่เทอมเดียวพ่อแม่ส่งต่อไม่ไหว เพราะทั้งคู่แยกทางกันและต่างคนต่างไปมีครอบครัวใหม่ ทำให้มีรายได้ไม่พอที่จะส่งมาให้ลูก สุดท้ายเด็กก็ต้องออกจากโรงเรียน โชคดีที่เขาเห็นเราไปแนะนำก็เลยตัดสินใจไปบอกยายว่าจะขอ บวชเรียนนัยก็อนุญาตจึงสมัครมาเรียน”

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าเมื่อพูดถึงการบวชเรียนที่โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาแล้ว หนึ่งความเข้าใจที่มักจะเกิดขึ้นตามมา คือ การเรียนการสอนที่เน้นเน้นแค่การสอน ธรรมวินัยและภาษาบาลีเป็นแน่ แต่ในความเป็นจริงแล้วโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีการเรียนการสอนไม่ต่างจากโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยหลักสูตรที่ใช้เป็นหลักสูตรแกนกลางเดียวกันกับโรงเรียนทางโลก คุณครูผู้สอนส่วนใหญ่ก็เป็นคุณครูที่จบตรงสาขาวิชาเอกที่สอนหรือหากสอนในวิชาที่ไม่ถนัดก็ต้องไปเรียนเพิ่มเติมก่อนจะกลับมาสอนในรายวิชานั้น ๆ นอกจากนี้ วุฒิการศึกษาที่สามเณรจะได้ภายหลังจากที่เรียนจบ ก็ได้ในลักษณะของวุฒิมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3) และวุฒิมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6) ในกรณีที่สามเณรลาสิกขาบทไปแล้วก็สามารถเข้าศึกษาต่อในสถานศึกษาทั่วไปได้ทันที เนื่องจากได้รับวุฒิการศึกษาไม่ต่างจากการเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน

วิถีปฏิบัติของนักเรียนจะต้องปฏิบัติตามกิจของสงฆ์ที่เพิ่มขึ้นมา โดยเมื่อตื่นขึ้นมาก็จะต้องทำกิจของสงฆ์ตามปกติทั่วไป ช่วงเช้าตรู่ก็จะมีกรออกบิณฑบาต หลังจากนั้นประมาณ 7.00 น. รถโรงเรียนจะไปรับสามเณรจากวัดต่าง ๆ มาส่งที่โรงเรียน เมื่อมาถึงก็มีกิจกรรมเข้าแถวสวดมนต์ ท่องคำปฏิญาณ เหมือนโรงเรียนที่ปฏิบัติโดยทั่ว ๆ ไปประมาณ 8.30 น. ก็จะเริ่มเรียนคาบแรกจนถึง 11.30 น. แล้วพักฉันภัตตาหาร หลังจากนั้นจะกลับมาเรียนภาคบ่ายอีกครั้งในเวลา 13.00 น. ตามตารางเรียน มัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ตามหลักสูตรสามัญทั่วไป โดยจะเรียนสลับกันระหว่างสายสามัญกับธรรมบาลี เพื่อให้สามเณรไม่เบื่อก่อนจะเลิกเรียนในเวลา 16.00 น. และเตรียมทำวัตรเย็น นอกจากนี้ ในช่วงที่มีการสอบนักเรียนก็จะมีเปิดติวแยกเป็นพิเศษตามแต่ละช่วง นอกจากนี้ โรงเรียนก็มีการจัดกิจกรรมทัศนศึกษา ตลอดจนกิจกรรม

แข่งขันทักษะทางวิชาการ นอกจาก การส่งเสริมทักษะทางวิชาการแล้วในบางโรงเรียนปรียัติธรรมยังส่งเสริมสามเณรในด้านทักษะทางอาชีพ บางรูปถนัดวิชาการ บางรูปถนัดงานฝีมือ บางรูปถนัดด้านการทำเกษตร ฉะนั้น ก่อนที่จะลงมือสอน ทางครูจะพิจารณาก่อนเลยว่าสามเณรของเราถนัดทางด้านไหนบ้าง มีการทำแบบสอบถามแล้วนำมาแยกกลุ่ม และทางโรงเรียนจะส่งเสริมผลักดันให้นักเรียนเชี่ยวชาญในด้านนั้น อย่างกรณีที่สามเณรในมีความสามารถด้านการผูกผ้า ในช่วงเทศกาลต่าง ๆ ชุมชนก็มักจะจ้างสามเณรให้ไปผูกผ้า ตามโต๊ะ ตามกำแพงเพื่อประดับตกแต่ง กล่าวได้ว่าเมื่อเรียนในโรงเรียนเสร็จก็ได้ออกไปฝึกฝีมือจริง ๆ ตามงานต่าง ๆ นอกจากนี้ ก็ถือเป็นรายได้เสริมระหว่างเรียนให้สามเณรอีกทางหนึ่ง และมีสามเณรบางรูปเก็บออมปัจจัยที่ได้จนสามารถแบ่งกลับไปให้ครอบครัว

กล่าวได้ว่ารูปแบบการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนปรียัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในประเทศไทยส่วนใหญ่จะเน้นรูปแบบเดียวกัน แต่อาจจะมีการปรับเปลี่ยนตามความต้องการของผู้เรียน ซึ่งจะเห็นได้ว่ารูปแบบการจัดการเรียนการสอนจะเน้นการสอนแบบบูรณาการ เพราะเราต้องการให้สามเณรมีทักษะทางด้านอาชีพติดตัวไว้ พอเรียนจบแล้วหากสามเณรไม่ต้องการจะบวชต่อก็สามารถนำทักษะนี้ไปประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงตัวเอง ตลอดจนดูแลครอบครัวได้ หากเทียบกับโรงเรียนของทางโลกต้องยอมรับว่าโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อาจจะยังมีเรื่องที่ขาดตกบกพร่อง เช่น อุปกรณ์การเรียนที่ยังไม่เพียงพอ หรือเทคโนโลยีของสื่อการเรียนการสอนที่อาจยังวังไม่ทันโลกยุคดิจิทัล แต่กระนั้นโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ก็ได้กล่อมเกลาจิตใจนักเรียน ฝึกฝนทักษะอาชีพและให้ความรู้สามเณรอย่างสุดความสามารถ จนสามเณรหลายรูปมีอนาคตที่ดีทั้งในทางโลกและทางธรรม

กระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา

กระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา คือ การฝึกหัดอบรมตามหลักไตรสิกขา เป็นการศึกษาที่มีลักษณะบูรณาการและปัจจัยการที่มีว่าลักษณะบูรณาการนั้น เพราะทุกองค์ประกอบ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อยู่ในองค์รวมของมรรคมีองค์แปด ซึ่งมีลักษณะผสมผสานกลมกลืนอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน มีความสอดคล้องรองรับกันทั้งในด้านที่ต้องละเว้นและในด้านที่ต้องเจริญองกาม ยากที่จะแยกออกอย่างโดดเดี่ยว และไม่สามารถตัดองค์ประกอบข้อใดทิ้งไปได้ หลักการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาจึงมีความสมบูรณ์ที่ครูต้องรู้จักนักเรียนแต่ละคน

และถือว่านักเรียนเป็นมนุษย์ที่ต้องได้รับการพัฒนาทั้งทางกาย วาจา จิต และปัญญา การเรียนการสอนตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา จึงมีใช้การถ่ายทอดความรู้ด้านปริยัติเท่านั้น หากแต่เน้นการฝึกหัดอบรม (ปฏิบัติ) และการวิเคราะห์ประเมินผลของการปฏิบัตินั้นด้วย (ปฏิเวธ) ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ คือ การเกิดปัญญาซึ่งต้องพัฒนาโดยการแสวงหาความรู้ (สุตมยปัญญา) การฝึกฝนค้นคิด (จินตามยปัญญา) และการฝึกฝนตนเอง (ภาวนามยปัญญา) โดยทั่วไป นักการศึกษาที่นำพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนมักจะเรียงลำดับการเรียนรู้โดยเริ่มต้นจากการแสวงหาความรู้ด้วยการฟัง การรับเอาจากผู้อื่นก่อนแล้วจึงนำมาคิดปฏิบัติ เกิดการเรียนรู้ แท้จริงแล้วกระบวนการพัฒนาปัญญา อาจเกิดขึ้นตามลำดับดังกล่าวก็ได้ หรือเกิดขึ้นจากจินตามยปัญญาก่อน คือ ค้นคิดเองแล้วจึงแสวงหาความรู้เพิ่มเติม นำมาตรึกตรอง ปฏิบัติจนเกิดปัญญารุ่งขึ้น บางครั้งผู้ที่มีสติปัญญาสูงอาจเริ่มต้นที่การทดลองปฏิบัติ คือ ภาวนามยปัญญา แล้วคิดค้นหาเหตุผลด้วยตนเองและแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจนเกิดปัญญารุ่งแจ้งก็สามารถเป็นไปได้อีก

กล่าวได้ว่า การสอนแบบไตรสิกขาเป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้การเรียนการสอนในโรงเรียนบรรลุตามวัตถุประสงค์ ซึ่งเป็นวิธีที่ได้ประยุกต์มาจากการสอนตามแนวพุทธศาสตร์ ซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้ในการสั่งสอนประชาชนอย่างได้ผล ซึ่งรูปแบบในกระบวนการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย ขั้นศีลสิกขา คือ ขั้นที่ผู้เรียนต้องควบคุมตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยทั้งทางกายและวาจาให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติร่างกายพร้อมที่จะเรียนเสมอ ขั้นสมาธิ หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียนต้องรวบรวมจิตใจ ความคิดให้แน่วแน่เป็นจุดเดียวไม่ซัดส่ายไปสู่เรื่องอื่น สิ่งอื่น นอกห้องเรียน นอกเรื่องที่เรียน ไม่คิดตรึกตรอง วิดกกังวลถึงเรื่องอื่น ๆ ที่จะทำให้สมองไม่ปลอดโปร่ง ผู้เรียนต้องตัดสิ่งรบกวนอื่น ๆ (ปัลลิว) ออกจากความคิด จิตใจ และสุดท้ายคือขั้นปัญญา หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียนใช้สมาธิ พลังความมีจิตใจแน่วแน่ ทำความเข้าใจปัญหาแก้ไขปัญหาจนเกิดความรู้แจ้ง เข้าใจ แก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญารุ่งขึ้นในตนเอง มีมโนทัศน์ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามที่เป็นจริง การสอนแบบไตรสิกขามีความเชื่อว่าคนที่จะมีปัญญาและเกิดปัญญาวิสุทธิขึ้นย่อมเกิดจากมีกำลัง (พละ) จิตใจ กำลังความคิดที่แน่วแน่ไม่หวั่นไหว ซัดส่าย วอกแวก ต้องเพ่งพินิจ คิดตรองในเรื่องเดียว คนที่จะมีกำลังความคิดรวมเป็นจุดเดียวแน่วแน่ ไม่หวั่นไหวซัดส่ายได้ก็ต่อเมื่อร่างกายอยู่ในสภาพปกติ เรียบร้อย สงบเรียบร้อย มีระเบียบวินัย (มีศีล) นั่นคือถ้าผู้เรียนควบคุมสภาพทางกายให้อยู่ในระเบียบวินัยเรียบร้อย ก็จะช่วยให้จิตใจสงบไม่ฟุ้งซ่านหวั่นไหวไปนอกเรื่องนอกห้องเรียน ซึ่งจะ

ช่วยให้มีกำลังความคิดคมกล้า สามารถแก้ปัญหา ทำความเข้าใจปัญหาได้ ทำให้เกิดปัญญา มีความรู้แจ้งเรื่องนั้น ๆ (ปัญญา) ได้ด้วยตนเองประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ใช่เพียงแต่รู้หรือทราบจากการบอกเล่าให้ฟังเท่านั้น

สรุป

ขบวนการจัดการเรียนรู้ด้วยหลักไตรสิกขาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีการดำเนินการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ และการจัดการด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ซึ่งผู้บริหารและครูมีแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่จัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุด เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ตามนัยแห่งพุทธธรรมที่เรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรมกายวาจาและจิตของมนุษย์ให้สามารถค้นพบและควบคุมตนเอง เรียนรู้ และพัฒนาตนเองโดยใช้ปัญญา เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและเกิดประโยชน์ต่อผู้อื่น หลักการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขา จึงมีความสมบูรณ์ที่ผู้สอนต้องรู้จักผู้เรียนแต่ละคนและถือว่าผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่ต้องได้รับการพัฒนาทั้งทางกาย วาจา จิต (ใจ) และปัญญา การเรียนการสอนตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา จึงมิใช่การถ่ายทอดความรู้ด้านความรู้ (ปริยัติ) เท่านั้น หากแต่เน้นการฝึกหัดอบรม (ปฏิบัติ) และการวิเคราะห์ประเมินผลของการปฏิบัตินั้นด้วย (ปฏิเวธ) นอกจากนี้การฝึกหัดอบรมตามแนวไตรสิกขา ยังเน้นความสำคัญของการเป็นกัลยาณมิตรและความสำคัญของสังคมสิ่งแวดล้อมที่ช่วยเกื้อหนุนให้เกิดการเรียนรู้อีกด้วย นั้นหมายถึงการอธิบายถึงภาวะหรืออิสรภาพตามการพัฒนาอิสรภาพทางกายหรืออิสรภาพพื้นฐานของชีวิต ได้แก่ อิสรภาพทางกายที่ปลอดพ้นจากการบีบคั้นเบียดเบียนในทางธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น โรค ภัย ไข้ เจ็บ การมีปัจจัย 4 เพียงพอที่จะหลุดพ้นจากความยากจนแร้นแค้นขาดแคลน ไม่มีภัยธรรมชาติเบียดเบียนหรือว่าพอจะป้องกันแก้ไขได้แล้วก็พ้นจากภัยที่มนุษย์สร้างขึ้นในทางกายภาพ เช่น มลภาวะในสภาพแวดล้อม ตลอดจนการรู้จักใช้เทคโนโลยีอย่างถูกต้องเป็นคุณประโยชน์ต่อการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการจัดการเรียนการสอนผู้บริหารและครูผู้สอนได้ส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง ด้วยการใช้กระบวนการเรียนรู้โดยมีส่วนร่วมอย่างตื่นตัวมีปฏิสัมพันธ์และร่วมมือร่วมใจในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาทั้งสมองซีกซ้าย

และขวา หรือพัฒนาหุปัญญาเป็นการคิด ซึ่งกระตุ้นด้วยการถามที่สามารถนำความรู้ไปใช้และประยุกต์ใช้ ซึ่งเป็นการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา กระบวนการพัฒนาผู้เรียนที่สามารถจัดกิจกรรมอย่างหลากหลายต่อเนื่อง เป็นวิถีชีวิตเพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิดมีการฝึกปฏิบัติเสมอ ๆ ทั้งด้านความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) และยังมีการพัฒนาบุคลากรนักเรียนและคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่บุคลากรและนักเรียน ซึ่งเป็นการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ทั้งการเป็นผู้จัดการเรียนรู้การเป็นแบบอย่างที่ดีในวิถีชีวิตจริงและเป็นกัลยาณมิตร โดยชี้ให้เห็นที่เป็นแนวทางการปฏิบัติโดยให้ผู้เรียนมีศีลสิกขา คือ สारวมกาย วาจา ให้ถูกต้อง อยู่ในองค์แห่งศีล มีจิตสิกขา คือ ฝึกจิตให้สงบ มั่นคง ผ่องใส ระวังจากกิเลส เมื่อจิตสงบมั่นคง เป็นจิตที่ฝึกดีแล้ว ก็เป็นจิตอันควรแก่การงานที่จะพิจารณาธรรมได้ตรงกับสภาพความเป็นจริง มีปัญญาสิกขา คือ การพิจารณาร่างกาย ความรู้สึกนึกคิดของตนในขณะที่มีสมาธิว่าทุกสิ่งทุกอย่างต่างก็เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป เป็นของไม่เที่ยง ไม่ทนทาน ไม่สามารถตั้งอยู่ได้ เป็นของที่ไม่ควรยึดถือ เป็นการอบรมคนให้เข้าใจหลักสภาพความเป็นจริงเพื่อละกิเลส ละทุกข์หากอบรมปัญญาแล้ว สมาธิและศีลก็จะมั่นคงขึ้นตามลำดับ ปัญญาสิกขาจึงเป็นการใช้ปัญญาพิจารณา กองทุกข์หรือปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ฉะนั้น การสอนแบบไตรสิกขา จึงเป็นการสอนที่ผู้เรียนจะต้องปฏิบัติจริง นำมาปรับใช้ในสังคมศตวรรษที่ 21 ที่มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การเรียนรู้ในทางธรรมอย่างเดียวไม่อาจจะปรับตัวสู่โลกเสมือนจริงได้ ดังนั้น การบูรณาการทั้งหลักสูตรทางโลกและทางธรรมจึงเป็นหลักสูตรที่เหมาะสมและถูกต้องสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียนในโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในประเทศไทยทั้งจากอดีต ปัจจุบัน และในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. (2545). 20 วิธีจัดการเรียนรู้ : เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.

พระราชวรมนี. (2521). การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น). (2539). พระธรรมเทศนา. หนังสืองานศพ. กรุงเทพมหานคร : ผู้แต่ง

กรมการศาสนา. (2521). เอกสารสำหรับใช้ประกอบการพิจารณาเรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์.

กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน). (2514). พระธรรมเทศนา. หนังสืองานศพ.

กรุงเทพมหานคร : ผู้แต่ง

วิชัย ธรรมเจริญ. (2541). คู่มือการปฏิบัติงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา.

กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2557). คู่มือปฏิบัติงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2565). แผนยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา. เรียกใช้เมื่อ 10 ตุลาคม 2566 จาก <https://www.debsecond.org/แผนยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษา.html>.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2545). การศึกษาฉบับง่าย - Education Made Easy. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย.

พระมหาสุวรรณ สุวณโณ (จุลพงษ์). (2563). การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา. บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์, 8(2), 297-306.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579. กรุงเทพมหานคร: พรักหวานกราฟฟิค.

เสน่ห์ เจริญศักดิ์. (2547). การดำเนินการตามมาตรฐานด้านการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญสามัญศึกษา กลุ่ม 5. ใน สารนิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญ และคณะ. (2560). พุทธจริยศาสตร์กับการพัฒนาการศึกษา เรื่องความจริง ความรู้ ความดี. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 5(1), 332.

สัมภาษณ์ ผู้ปกครองในพื้นที่ชุมชน อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2566

Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto). (1994). Education for sustainable civilization. Bangkok: Sahathamik Company Limited.

Office of the National Primary Education Commission. (1998). Advance to standard Learning. 12 towards life skills : ideas, guidelines for the development of children to be good, smart, happy and the power to create a beautiful world. Bangkok: Office.

Bhikkhu, B. (1982). Buddhadasa and education. Journal of Education Studies, 11 Bangkok: Aksorn Chareonat.

Phra Ratchaworamuni (P.A. Payutto). (1982). Expanded version of Dharma. Bangkok: Faculty of Dharma.